

(1955)

Estl-sv frgl nr 17.

Skinnberedning:

Efter vilka Kreatur togs huden till beredning: a

a. för att framställa läder, fritt från hår?

kalvar? kor och oxar? hästar? Även får? getter? andra?

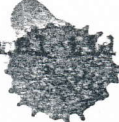
b. för att framställa skinn med hårbeklädnaden kvar?

får? getter? sälar? någonsin kalvar? nötkreatur? hästar? andra?

slagsdjur: ekorrar? "stenkattor"? "naritsor"? harar? andra?

Hur kallades det att skära upp skinnet under bålen och längs benen och så dra av huden? flå? hyda (hi, jar hier el ja hier?) "bläcka"

(blika)? Hur kallades det att kränga av skinnet utan att skära upp under buken? "blöcksno"? andra ord?

1. Hur hanterades en hud omedelbart efter det djuret blivit flått? (flaget?) Var och hur hängdes det upp? Hur förebyggde man att det ruttade i veck o likn? Bruk av salt i gamla på detta stadium av arbetet?

2. Sparade man ihop många hudar, innan man tog i håll med behandlingen? Hände det att man beredde ett enda skinn? Behandlade man alla slag av skinn samtidigt i ~~en~~ ^{den avpassade} arbetsgången?

3. Kan man nu skilja på två fall av arbetsgång: en som går ut på att framställa hårlös hud och en annan som avser att ge skinn med håren kvar? I så fall skildras den ena arbetsgången först ända tills

kommit fram till det färdigskrapade och smorda lädret, varefter vi övergår till den andra arbetsgången, som avser att ge ett betat, hårt skinn.

4. Nyttjas ordet (själva ordet) "hud"? Menar man en annan sak, om man säger "skinn"? Kan man kalla ett fårskinn med ull på för "hud"? Finns det fall, då man inte gärna vill kalla en beredd näthud för "skinn"? - Hur kallas den sida som håret sitter på? den sida som (ullen) är mot köttet?

5. Vilken årstid var det i allmänhet, när man tog i håll med skinnberedning? Ville man utnyttja värmen i luften, så länge den var kvar? eller väntade man hellre på kylan?

6. Hur gick det till att "kalka" skinn och hudar?

Varifrån hämtades och vari hämtades kalk? släckt el osläckt? I vilket kärl redde man till kalklagen? Hur kallas kärlet? Hur stort? (Ungef bottenvidd och vidd upptill? ungef höjd?) Var höll man till med kalkningen: utomhus? inomhus? i så fall var?

Hur mycket kalk behövs det i jämförelse med det vatten man slår i?

Hur lade man ner hudarna i kalklagen? Hade de rum helt utbredda? Var man noga att släta ut rynkor och veck? Varför? Strör man kalk nogt på varje hud, allteftersom den lägges (viles) ner i karet? Nyttjar man även salt? alun? annat?

Drog man emellanåt upp hudarna och fyllde på med mera kalk? Vad kallades detta arbete i så fall? "Slå kalk"? Hur länge bör hudarna få ligga i kalklagen? Olika hudar olika länge? Hur prövar man det rätta "lagom"? Vad skall kalkningen tjäna till? Skulle fårskinn någonsin

kalkbehandlas, om man ville ha ullen kvar?

7. Skulle hudarna sköljas i friskt vatten, när kalkningen blivit avslutad, eller skulle man skrapa bort håret först och skölja sedan?

8. Hur bearbetar man nu den kalkade huden för att ta bort hår och köttrester? Hade man en särskild bänk: vågrät ~~mått~~ (med 4 ben?) el sned (med blott 2 ben, i ena ändan?); hur kallades den? "skavbänk"? Eller hade man en grov bräda, mot vars övre kortända skraparen lutade sig? fanns ordet "skavstock"? Hur hölls en sådan snedbräda fast i undre ändan? Hurdan är översidan av bänken eller stocken formad? Helt slät? Är ändarna av bänken (brädan) rätvinkliga el rundade? - Rita! (på ett särskilt blad utan annan skrivning).

Hurdant eggjärn nyttjar man, när man skrapar av håret från huden?

Har det järnet förut varit något annat redskap? Mycket vasst i eggen?

Var håller skraparen till: utom- el inomhus?

9. Tog man reda på håret mera förr eller mera i våra dagar? Hur kallades det? Fanns det olika slag? Hur använde man olika slags hår efter kalkning? Hur kallades sådant hår? Var det bättre el sämre än okalkat hår? Har någon av de gamla kvinnor som ännu leva varit med om att spinna nöthår? Vartill?

10. Skulle de renskrapade hudarna nu sköljas? (Jfr tidigare fråga.)

Var sköljde man? ~~Huru~~ Sökte man skaffa sig rinnande vatten? Någon särskild ställning att sänka hudarna uti? - Rita i så fall!

11. Vilka hudar läggas nu i "hön-skarn", höns gödsel? Eller kände man inte alls den sortens behandling? Använde man hund gödsel? Annan gödsel? Hur samlades nödig spillning? (Höns var det ju rätt ont om i bondstugor

i de gamlas barndom.)

Varför behövdes denna behandling? Inverkade gödselvällingen på ngt för bondfolket känt sätt på de kalkade hudarna?

Kallades det att "surna" skinnen (hudarna)? Fanns namnet "pyr" på gödselsoppen? Hur kallas ejes lagen eller luten?

Vad använde man för kärl till "pyrningen" el "surnandet"? Fanns det annat än laggekärl? Var höll man till? Inom- el utomhus? Gjordes detta arbete av män el kvinnor? Eller av ~~den~~ vilken som, bara den förstod saken? Hur länge skulle hudarna ligga i gödselsoppen? Hur prövade man det rätta "lagom"?

12. Sköljes huden efter skarnbehandlingen? Hurdan ser nu huden ut: färg? stel el mjuk? matt el blank? svullen? (Finns det ord som uttrycker hudens egenskaper i detta tillstånd?)

13. Vilka hudar skola nu barkas, och hur tillgår barkningen?

Kärl: storlek, antal, benämning? Var hålls arbetaren? Man el kvinna el vilken som?

Vilka slag av bark kunde användas? Flera olika slag samtidigt eller bara ett slags bark i varje särskilt fall? Nyttjades albark? aspebark? ekbark? granbark? säljbark (olika slag med olika namn)? videbark? Hur och när och av vilka samlas barken in? Hur stort förråd? Var förvaras barklagret? (om man har något)? - Hur krossas barken? Särskilt redskap härtill? ? Rita i så fall (med ungefärliga mått utsatta).

Vad kallas behandlingen med bark? Hur mycket bark ungf, i förhålland till det vatten man slår i? Hur kallas lagen av vatten och bark: "barklag"? "barklut"? annat namn? Lägges ngt annat däruti? alun? salt? annat

Hur lägger man hudarna och barken i karet? Skall vattnet vara varmt när barken lägges i? Förekommer det på någon punkt av arbetets gång att man kokar vatten i stora mängder? När i så fall och varför? -
Byter man bark under barkningens gång? Vad öser man då med? (Rita!)
Vad gör man med uttjänt bark?

Hur länge skall hudarna ligga i barklagen? Olika för olika hudar?
Hur prövar man rätta lagon? Vilka fel av för lite el för mycket?

Hurdana te sig hudarna efter barkningen? Färg? Yta: slät och blank el snarv och smått ojämn? Hårdhet el mjukhet? - Finns ordet "barhat -skinn"? Andra benämningar för huden efter barkningen men före den följande ytbehandlingen?

14. Hur behandlas hudarna efter barkningen? Åter på skavbänk eller skavstock? Skär man kanterna rena nu från småslansor, småhål o likn?
Hurdan kniv? Rita, om så behövs.

Vilket redskap har man att mjuka upp huden med? En spetsvinklig trä krok med ett eggjärn tvärs över, inne i klykan? Eller ett spadformigt järn med kort skaft och ett handtag tvärsför skaftet, avsett att sätta an i armvecket? Hur kallas det redskap man har att gnugga huden med?
Var håller man till med detta arbete, och hur håller man fast huden, medan man går an med gnuggningen? Hänger man upp det? Eller spänner man fast dess ena ända innanför en vågrät ribba på en vägg el likn?
Hur kallar man festsättningen och dess redskap? Hur länge skall man nu hålla på och gno skinnets med järnredskapet? Har man några extra redskap att finbehandla hudarna med efteråt? Gladbitar? Små pressar av hårt trä?

15. Beskriv hur man smörjer olika slag av hudar. Vilka lädersmörjer nyttjade man? Likadant förr som nu? Förekom färgning av läder? För vilka ändamål? Vilka färger? Varifrån fick man färg?

Tillverkade man alla slag av lädersmörja hemma? Fanns det ngt som kallades djogg, djokt, täckart, dukart? Vad var detta? Varifrån? Priser vid skilda tider?

16. Vi gå nu till behandling av skinn som skall ha håret kvar.

Kallas detta arbete överallt att "beta"? Hur kallas lagen? Hur tillredes "betan"? Nyttjades rågmjöl? salt? alun? annat? Hur mycket vatten och hur mkt mjöl? Vilka kärl: storlek, antal? namn?

Vad menas med "rå-beta"? Finns ordet "rå-betaad" eller "rått-betaad"? Vad avses därmed? Bruket av betade skinn och av "rått-betaade", är det olika saker?

Hur länge betas olika slags skinn? Hur provas lagom?

Förekommer någon annan behandling i vätska än i "betan"? E

Hur bearbetas skinnen efter betningen, var och av vem: män eller kvinnor (el vilken som helst)? Redskap? På skavbänk, resp skavstock? Upphängning eller fastsättning inmanför träribba? Gnuggning med krok eller med spadformig "räcknagel"? Ingnidning med krita? Varifrån fick man krita? Annat att gnida in? Färgning? Beskäring av hårets (ullens) längd? Beskäring av skinnets ytterkant? "Klyvning" av hudar resp av ~~skinn~~ skinn?

Är det nu klart till att sy? Sydde man aldrig hemma förr? Särskilda mönster med färgade remmar? Andra sätt att nyttja mjuka skinn?